

KARACAOĞLAN VE BUKAR KALKAMANULI'NIN ŞİİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

A Comparison of the Poetry of Karacaoğlan and Bukhar Kalkamanuly

Bekarys NURİMANOV*
Prof. Dr. Amanzhol ALTAY**

ÖZ

Anadolu ve Kazak Türkleri aynı kökten geldikleri için aralarında dil, tarih, din ve gelenekler konusunda müştereklikler söz konusudur. Bu açıdan her iki toplumla ilgili mukayeseli çalışmalar incelemeye değerdir. Oğuzların 11. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden ozanların eserleri ile ata yurdunda kalan Kazak cırvavların eserleri değerlendirildiğinde aynı kaynaktan beslenmelerinden dolayı bu yapıtlarda birçok benzerlik tespit edilebilmektedir. Bu çalışmada âşıklık geleneği bağlamında Anadolu'da yaşamış 17. yüzyıl ozanlarından Karacaoğlan ile 17-18. yüzyıllarda yaşamış Kazak cırvavı Bukar Kalkamanuli'nin sadece "nasihat, din, koçaklama ve güzelleme" konulu şiirleri *Yayımla/Göç* teorisine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki âşığın şiirlerinin mukayesesinde konularının içeriği esas alınırken eserlerin şekil, dil ve üslup özellikleri hakkında da kısaca bilgi verilmiştir. Bu kapsamda Karacaoğlan ve Bukar Kalkamanuli'nin hayatı ve eserlerini ele alan müstakil çalışmalar tespit edilmiş, bunun neticesinde her iki âşıkla ilgili mukayeseli bir incelemenin olmadığı görülmüştür. Öncelikli olarak Karacaoğlan ve Bukar Kalkamanuli'nin şiirlerini konu alan başlıca çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmada Karacaoğlan ile ilgili Saim Sakaoğlu'nun ve Bukar Kalkamanuli ile ilgili olarak ise Muhtar Mağawin'in eserleri esas alınarak tespitlerde bulunulmuştur. İnceleme sonucunda 17. yüzyılda yaşayan Karacaoğlan ve Bukar Kalkamanuli'nin şiirlerinden hareketle Orta Asya ve Anadolu'nun cırvavlık/ozanlık geleneğinin benzer özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Her iki âşığın şiirlerinde nasihat, din ve koçaklama konularında benzerliğin olduğu görülmüştür. Sadece her iki âşığın kadını ele alışı konusunda farklılığın olduğu anlaşılmaktadır. Karacaoğlan'ın şiirlerinde kadına yönelik duygularda dışa dönüklük ve sevgi ön planda iken Bukar Kalkamanuli'da kadın, erkeğin koruması ve sahip çıkması gerektiği duygusuyla aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Âşıklık Geleneği, Karacaoğlan, Bukar Kalkamanuli, Cırvav, Ozan, Şiir.

ABSTRACT

Owing to the fact that Anatolian and Kazakh Turks originate from a shared root, there are commonalities about the language, history, religion and traditions. In this regard, comparative studies on these two societies are worth to analyze. When the works of Oghuz ozans (ozan / bard) who migrated from Central Asia to Anatolia in 11th century and the works of Kazakh zhyraus (zhyrau / bard) who stayed in the fatherland are evaluated, it can be identified that there are many similarities in these works, because these bards drew inspiration from the same root. In this study, poems about only "advice, religion, koçaklama and güzelleme (the genres of ashik poetry)" of 17th century ozan Karacaoğlan who lived in Anatolia and 17-18th century Kazakh zhyrau Bukhar Kalkamanuly are analyzed in the context of ashik tradition according to the theory of diffusion in a comparative way. While comparing the poems of these two ashiks (ashik / bard), a brief information about the qualities of the form, language and style is also given, though the content is taken as a basis. In this respect, separate studies concerning the lives and works of Karacaoğlan and Bukhar Kalkamanuly are identified and it is seen that there is no comparative study about these two ashiks. Preferably, it is given place to the dominant studies concerning the poems of Karacaoğlan and Bukhar Kalkamanuly. In this study, the work of Saim Sakaoğlu about Karacaoğlan and the work of Mukhtar Magavin about Bukhar Kalkamanuly are

* L. N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi Kazak Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi, Astana/Kazakistan, bekarysnuriman@gmail.com

** L. N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi Kazak Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Astana/Kazakistan, akzhol777@mail.ru

taken as a basis. After the analysis, in the context of the poems of Karacaoğlan and Bukhar Kalkamanuly who lived in 17th century, it is identified that the *zhyrau / ozan* tradition of Central Asia and Anatolia has similar qualities. It is seen that there are common points in both *ashiks* poems on the subjects of advice, religion and *koçaklama* (epical folk poem). There is difference only about the perception of women in the works of these two ashiks. In the poems of Karacaoğlan, the love stands in the forefront and the feelings about women are freely expressed. However in Bukhar Kalkamanuly, it is understood that men should protect women.

Key Words

Ashik Tradition, Karacaoğlan, Bukhar Kalkamanuly, Zhyrau, Bard, Poetry.

Anadolu ve Kazak Türkleri ortak tarih, dil, din ve kültüre sahip halklar olduğu için karşılaştırmalı araştırmaların yapılması önem arz etmektedir. 11. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Oğuzların ozanları ile atayurtta yaşayan Kazak cıravlarının şiirleri bu kapsamda incelenmeye değerdir. Âşıklık geleneği açısından 17. yüzyılda Anadolu'da yaşamış Karacaoğlan ile 17-18. yüzyılda yaşamış Kazak cıravı Bukar Kalkamanuly'nin eserleri arasında pek çok benzerlik mevcuttur. Karacaoğlan'ın hangi yüzyılda yaşadığı, nerede doğduğu ve ona ait olarak gösterilen şiirlerin gerçekten onun olup olmadığı Fuat Köprülü, Ahmet Özdemir, Mustafa Karaer, Cahit Öztelli, Saim Sakaoğlu ve Öcal Oğuz gibi birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Öcal Oğuz, Karacaoğlan'ın anlatı kahramanı olduğunu ifade etmektedir (2012: 60). Bukar Kalkamanuly'nin da hayatı ve eserleri Kazakistanlı bilim insanları tarafından incelenmiştir. Bu konudaki ilk çalışma 1927 yılında Muhtar Awezov'un ilmî araştırmasıdır. Awezov, 18-20. yüzyıllar arasında yaşamış kazak cıravlarının şiirlerinde kaygı, hüznün ve keder çok olduğu için o dönemi "zar zaman" diye adlandırmış, aynı zamanda Bukar'ı da zar zaman cıravı olarak tanıtmıştır. Bundan sonra Bukar'ın hayatı ve eserleri Hanel Dosmuhamedov, Kacım Cumaliev, Esmaganbet İsmailov, Muhtar Mağawin ve Baurcan Omarov gibi araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Ayrıca, Kazak akın ve cıravları, onların devam ettirdikleri gelenek, Metin Arıkan ve Metin Ergun gibi bilim adamları tarafından da incelenmiş birtakım eserler yayımlanmıştır. Bu çalışmada Karacaoğlan ile ilgili Saim Sakaoğlu'nun eseri ile Bukar Kalkamanuly ile ilgili Muhtar Mağawin'in eseri esas alınmıştır. Sakaoğlu'na göre 1605-1685 yıllarda yaşamış Karacaoğlan'ın şiirlerinin sayısı 500 iken, 1668-1781 yılları arasında yaşamış Bukar Kalkamanuly'nin 1200 mısra şiiri günümüze kadar ulaşmıştır (Magawin, 1991: 85). Anadolu ve Kazak sahasındaki ozan ve cıravlar daha önce ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca karşılaştırmalı olarak Kazak akını¹ Süyinbay Aronuly ile Anadolu'daki âşık Seyranî (Kınacı 2015: 63-70) ve Kazak akını Jambıl Jabayev ile Anadolu ozanı Pir Sultan Abdal (Kınacı 2016: 39-46) ele alınmıştır. Cemile Kınacı tarafından yapılan çalışmada âşık ve akınların hayatı ve şiirlerindeki benzerlikler değerlendirilmiştir. Bu çalışmada her iki ozanın sadece "nasihat, din, koçaklama ve güzelleme" konulu şiirleri *Yayımla/Göç teorisi-ne göre* karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Bukar Kalkamanuly ile Karacaoğlan'ın edebî eserlerinden söz etmeden önce onlara verilen *cırav* ve *ozan* adlarını ayrıca onların söylediği şiirleri hangi tür ve şekle ait olduğunu açıklamak gerekmektedir. Cırav kelimesine ilk olarak Kaş-

garlı Mahmud'un *Divânü Lûgat-it-Türk* adlı sözlüğünde *yıra.gu* (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 363) şeklinde tesadüf edilirken ozan kelimesi ise ilk Dede Korkut Kitabı'nda geçer. Kazak Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'ne göre cırav, eski Türk halklarının sözlü geleneğinde en yaygın isimdir. Ayrıca onlara Kazak toplumu içerisinde yaptığı şu işlerden dolayı cırav adı verilmiştir: Bunlardan ilki, cıravların eski kahramanlık destanlarını kuşaktan kuşağa aktarmasını sağlamasıdır. İkinci olarak, toplumsal, sosyal ve siyasal problemleri, halkın başından geçen olayları ve savaş kahramanlarını şiirle söylemesi, halka nasihat vermesi ve insanları bir araya getirmesidir. Daha sonra savaşlarda komutan görevi yapması ve düşmana karşı askere şiirle ruh vermesidir. Hepsinden önemlisi hanlara akıl vererek saray ideologu olmasıdır (Ahmetov vd. 1998: 159). Kazak edebiyatında cıravın derecesi ve önemi nasıl ise Türk edebiyatında da ozan aynı derecededir. F. Köprülü, ozanların sözlü geleneği kuşaktan kuşağa aktardığını, askere komutan, Han'a danışman olduğunu ifade etmektedir (1999: 131-144). Kazak edebiyatını inceleyen Metin Arıkan ise "*ozanların toplum içerisinde yerine getirdikleri fonksiyonlarla cıravların fonksiyonları arasındaki benzerlik hemen göze çarpmaktadır*" ifadesini kullanmaktadır (2014: 32, 2016: 257). Cıravların söylediklerine, türlere göre tolğav, terme ve cır adları verilirken ozanların eserlerine koçaklama, güzelleme, öğütleme, semaî ve destan gibi adlar verilir.

Bukar Kalkamanulı'nın edebî eserleri genellikle 7'li ve 7-8'li heceyle söylenmiştir ve 3 heceli kafiye uyaklanmıştır. Ayrıca onların uzunluğunda hiçbir sınır yoktur, yani uzun da kısa da olabilir. Onlardan biri tolğavdır. "Tolğavlar, cıravların devir, zaman, olaylar, değişiklikler ve kahramanlar hakkındaki düşüncelerini, görüşlerini dile getirdikleri şiiridir. Cıravlar, fikirlerini, tecrübelerini, gelecek hakkındaki düşüncelerini, vermek istedikleri akıl ve nasihatlerini tolğavla dile getirirler" (Baytursinov 1989'dan akt. Ergun 2002: 81). Daha sonraki en yaygın türlerden biri termedir. O derleme anlamına gelir. "*Terme denilmesinin sebebi, şiirin bir konuda olmaması, aksine çeşitli konuların bir araya getirilmesi, derlenmesi şeklinde olduğu içindir*" (Baytursinov 1989'dan akt. Ergun 2002: 75). Cır, 7 veya 7-8 heceli olup dize sayısı sınırlı olmayan ve her konuyu içeren terme ile tolğavların genel adıdır (Ahmetov vd. 1998: 159-161). Eski Türk yazmalarında "yır, ır" olarak geçmektedir (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 349). Karacaoğlan'ın şiirleri şekil bakımından 8 heceli semaî, varsağı ve 11 heceli koşma, destan biçimindedir. Onun halka nasihat verdiği öğütlemeleri, dinî konular, dua ve dilekleri kapsayan semaîleri, kahramanlık ve bahadırılığı öven koçaklamaları, aşk konulu güzellemeleri vardır.

Osmanlı Türk halkının tanınmış ozanı Karacaoğlan ile Kazak Türk halkının meşhur cıravı Bukar Kalkamanulı'nın eserleri edebî hususiyetler ve şekil bakımından birbirine yakın ve benzerdir. Eski Türk edebiyatından itibaren oluşan cıravlık/ozanlık geleneğinin izleri ikisinde de bolca gözükmektedir. Öncelikle eserlerinin edebî hususiyetlerine dikkat edecek olursak, dilinin varsıl, sözlerinin nakışlı, düşüncelerinin derin olduğunu görülmektedir. İkisi de söz sanatının ustası, şeşen (hatip) ve edebî yönü güçlü şahsiyetlerdir. Düşüncelerini kapsamlı ve

geniş bir şekilde dile getirmişlerdir. Onların şiirlerindeki benzerlik ve farklılıkları incelemek için ortak konular üzerinde karşılaştırma yapmak önemlidir. Bu kapsamda her iki şairin şiirlerini değerlendirmek için dört konu başlığı seçilmiştir: nasihat şiirleri (öğütleme), ibadet, dua ile ilgili şiirler (semaî), kahramanlık şiirleri (koçaklama) ve kadınlarla ilgili şiirler (güzelleme). Özellikle bu konuların seçilmesinde iki sebep gösterilebilir. Öncelikli olarak bu konular onların şiirlerindeki en yaygın ve önemli temalardır. İkinci olarak bu konuları incelemek konar-göçer Türk toplumunda cıravlık/ozanlık geleneğinin ve halk kültürünün ne kadar değiştiğini ve geliştiğini ortaya koymaktadır.

Nasihat Konulu Şiirlerinin Değerlendirilmesi

Karacaoğlan ile Bukar Kalkamanulı'nın şiirlerinde özellikle önem verilen konulardan biri olarak nasihat şiirlerine tesadüf edilmektedir. "Halka iyiliği öğütleyen, öğreten ve belli bir düşünceyi yaymak için söylenen şiirlere âşık edebiyatında öğütleme/nasihat denir" (Erman 2011: 183). Ayrıca bu konudaki şiirler, William R. Bascom'un işlevsel kuramı açısından incelenebilir (Bascom 2005'ten akt. Ekici 2015: 125). Bu bakımdan cırav ile ozanın ikisi de kendi döneminin insanlarına ve gelecek nesillere öğüt vererek, iyi ile kötünün, helal ile haramın farkını anlatmaktadırlar. Bu nasihatlerle, geçmişte yaşayan kişilerin hayatlarından örnek alınmasına dair örnekler verilerek toplum iyilik yapmaya davet edilmektedir, gelecek nesillere doğru ve asil olmak öğretilmektedir. Her ikisinin bu konuya şiirlerinde genişçe yer vermelerinin sebebi olarak uzun ömür sürmeleri ve engin hayat tecrübesine sahip aksakallı ihtiyarlar olmaları gösterilebilir. Bu yüzden hayatları boyunca kazandıkları birikim ve tecrübelerini gelecek nesillere öğüt olarak bıraktıkları söylenebilir. Nasihat şiirlerinde görülen ve her ikisinde ortak olan özelliklerden biri dinleyicileri kendilerine kulak vermeye çağırmalardır:

Karacaoğlan: "*Dinle sana bir nasihat edeyim*" diye başlar, Bukar cırav ise "*Hey, söylüyorum, söylüyorum*" veya "*Hey, söyleyici, Allah'tan bahset!*" diyerek insanların dikkatini kendisine çeker. Bundan sonra nasihat gelir. Karacaoğlan'ın aşağıda örneklendirilen şiirleri tahlil edildiğinde nasihat konusuna yaklaşımı anlaşılmaktadır.

*"Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelince
Onu yad ellere açıcı olma"* (Sakaoğlu 2004: 389).

Ozan burada "yiğit" diyerek milleti ve ülkesinin geleceğini düşünen kadı, hatip, kahraman, bey ve hanları kastetmektedir. Eğer yiğidin başına bir kötülük gelirse, darda kalırsa onun sırrını başkalarına söyleme, düşmanına rezil etme, dedikodu yapma, sır sakla demektir. Kendi arkadaşının sırrını düşmana anlatan kişiyi vefasız, dedikodu yapan insanı kötü insan olarak görür. Böyle insanların ne kadar zarar verebileceğini de söyler.

“Seni bir mecliste hacil düşürür

Kötülerle konup göçücü olma” (Sakaoğlu, 2004: 389).

Bu sözleriyle Karacaoğlan çağdaşlarını kötü insanlardan uzak durmaları konusunda uarmakla birlikte onları iyi insan olmaya çağırır. Aynı düşünce Kazak ıravı Bukar Kalkamanulı'nın şiirlerinde de görülmektedir:

“Camanmen coldas bolsanız Kötü ile yoldaş olsanız

Köringenge külki eter Herkese rezil eder

Caksımen coldas bolsanız *İyi ile yoldaş olsanız*

Ayrılmaska sert eter Ayrılmamaya and içer” (Mağawin vd. 1989: 88).

Bu satırlara bakıldığı zaman her iki edebî şahsiyetin de iyilik ve kötülük konusundaki fikirlerinin benzer olduğu görülmektedir. Kötü insanla arkadaş olursanız sırrınızı herkese anlatıp, sizi rezil edeceğini söyler. İyi kişinin sır saklayacağını, sözünde duracağını, dedikodu yapmayacağını, başkalarına kanıp da arkadaşıyla kavga etmeyeceğini belirtir. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, her iki ozanın da şiirlerinde iyi ve kötü insanların vasıflarıyla ilgili bilgileri bir arada vermeleri, bu iki özelliği karşılaştırmaları ve dinleyiciyi düşünmeye teşvik etmeleridir. Bu durum Karacaoğlan'ın şu mısralarında görülmektedir:

“Kötü insan doğru girmez yoluna

İyi insan hoş geçinir diline

Elini sunma ki yârin gülüne

Dikeni var batar elinden sakın” (Sakaoğlu 2004:535).

Karacaoğlan ve Bukar iyi insanlarla arkadaşlık kurmayı, komşu olmayı ve beraber yaşamayı vasiyet eder. Bunun gibi benzerliklerin olması bir bakıma doğaldır. Çünkü her ikisi de konargöçer Türk halklarının kültürüyle yoğrulmuştur. Sakaoğlu, Karacaoğlan'ın bu şiirlerinin “sözünü bilmez densize komşu olma” atasözü ile aynı anlama geldiğini söyler (Sakaoğlu 2004: 197). Etrafındakilere iyilik yapan, edepli ve hayırlı insanlara Türk halkı “asilzade”; Kazaklar “tekti” (soylu, asil) derler. Yani kanı temiz, asil soylu, iyi eğitim ve güzel terbiye görmüş sülale demektir. Karacaoğlan bununla ilgili şöyle demektedir:

“Dokunur hatıra kendisin bilmez

Asilzadelerden hiç kemlik gelmez

Sen iyilik et de o zayı olmaz

Darılıp da başa kakıcı olma” (Sakaoğlu 2004: 389).

Ozan, halk arasındaki iyi insanlara dokunan, onlar hakkında kötü sözler söyleyen kişilerin kendilerini bilmez kimseler olduğunu belirtir. “Asilzadelerin” ise zor durumlarda bile kötülük yapmayacağını, zulme yanaşmayacağını söyler. Karacaoğlan insanların iyilik yapmalarını, başkalarını ezmemelerini ve kimseyi utandırmamalarını öğütler. Bukar ise soylulukla ilgili şöyle der:

“Tavdan akkan tas bulak   Dağdan akan soğuk pınar
Tasısa kuyar tenizge   Taşarsa dökülür denize
Kança malı bolsa da   Nice malı olsa da
Bay kuanar egizge   Zengin sevinir ikize
Caksıdan caman tusa da   *İyiden kötü doğsa da*
Camannan caksı tusa da   Kötüden iyi doğsa da
Tartpay koymas negizge   Benzemez olmaz özüne” (Mağawin vd. 1989: 90-91).

Bu şiirin ilk dört satırı sadece bir kafiye için söylenmemiştir, düşüncelerinin önemini vurgulamak için farklı betimlemeler ve benzetmelere başvurulmuştur. Yani, dağdan akan pınarın taşısı da sonunda denize döküleceği gibi asil soylu insanların da ne kadar zengin ve güçlü olsalar da insanlara zarar vermeyeceği, iyi yoldan sapmayacağı anlatılmaktadır. Hayvanları ikiz yavrulayıp çoğalsa da kibirlenmeden ve nankörlük etmeden Allah’a şükredip sevindiklerini söyler. Bukar Kalkamanlı önce soylu insana has davranışları betimler, iyi ya da kötü olsun insanların soyuna çekeceğini, gördüğünü, öğrendiğini yapacağını ifade eder. Bunun temelinde “Neslim iyi olsun diyorsan önce kendin iyi ol!” öğretisi vardır. “Asilzadelik”, “tektilik” (soyluluk) gibi güzel vasıfları önce kendin edinmeye çalış, demektedir.

Karacaoğlan ile Bukar’ın şiirlerinde geçen cimrilik ve namertlik gibi kötü huylar hakkındaki görüşleri de benzerlik göstermektedir. Karacaoğlan’a ait aşâğıdaki dizelerde bu düşünce vurgulanmaktadır:

“*Kadir Mevla’m senden bir dileğim / Muhannat kuluna muhtaç eyleme*” (Sakaoğlu 2004: 388)

Karacaoğlan, cimri insana muhtaç etmemesi için Allah’a yalvarır. Çünkü cimri insan ihtiyaç sahibinin kendisinden bir şey istemesini hem sevmez hem ona hiçbir şey vermez. Böyle insanlara işin düşerse durumunun nasıl olacağını Bukar ise şiirinde şöyle anlatır:

“Hayırsız itke mal bitse   Hayırsız ite mal bitse (eline mal geçse)
Ankan kurıp kalgende   Damağın kuruyup geldiğinde
Saumal bermes içerge   Kıımız vermez içmeye” (Mağawin vd. 1989: 102).

Karacaoğlan cimriye muhtaç etme diye dua eder, Bukar cırav cimri bir zengin acımasız davranışını keskin bir dille eleştirir. Aslına bakılırsa, Karacaoğlan da Bukar da insanların terbiyeli ve toplumun ahlaklı olmasını arzu etmektedirler. Çağdaşlarını da buna davet eder. Bundan dolayı nasihat vermek için dünyaca ünlü kişilerin hayatlarından örnekler vererek bu kısa ömürde iyilik yapmayı öğütler. Karacaoğlan şöyle der:

“*Sultan Süleyman’a kalmayan dünya
Bu dağlar yerinden yarılar bir gün*” (Sakaoğlu, 2004: 569).

Mal mülk ve zenginliğin, dünyanın bâki olmadığını anlatmak için Süleyman Peygamberi örnek olarak vermiştir. Dünyanın geçici olduğunu ve insanın şükretmesi gerektiğini bu örnekle anlatır. Karacaoğlan bir başka şiirinde şöyle demektedir:

*“Nuh’un gemesine bühtan edenler
Yelken açıp yel kadrini ne bilir
O Süleyman kuş dilini bilirdi
Her Süleyman dil kadrini ne bilir”* (Sakaoğlu 2004: 611).

Burada Nuh ve Süleyman Peygamberlere telmihte bulunur. Çağdaşlarını bu insanların hayatından örnek almaya davet eder. Bukar da farklı milletlerin meşhur kişilerinin hayatlarını örnek olarak gösterir:

“Ğadildigin Nauşaruan ğadilge cetkeren Adilliğini, adil Nuşirevan seviyesine çıkarmış

Comarttığın Hatımtay comarttan ötkergen Cömertlikte, cömert Hatem-î Tâî geçmiş” (Mağawin vd. 1989: 106).

Asıl amacı insanlara nasihat vermek olduğu için şiiirlerinde çeşitli örnekler verirler. Bazen insanların hayatını misal olarak kullanırlar. Kızların on beş yaşına kadar evlenmelerinin, 17. yüzyılda dünyadaki birçok kültürde görülen bir âdet olduğu söylenebilir. Bu gelenek Türk ve Kazak toplumunda da önemli bir yer tutar. Hatta on beş yaşını geçen bir kızın evlenmemesi ayıp sayılır. Her iki ozanın da şiiirlerinde bu meseleye yer verildiği görülmektedir.

Bukar Kalkamanulı:

“Kız on beske kelgende Kız on beşe gelince
Şaşınan köp calası Saçından çok iftirası” (Mağawin vd. 1989: 89).

Karacaoğlan:

“On beşinde kızlar gonca gül olur/ Vakti geçen güller ağlamasın mı” (Sakaoğlu 2004: 424).

Neden on üç ya da on yedi değildir? Çünkü on beş yaş kızın olgunlaştığı zamandır. Bundan dolayı Karacaoğlan bunu tomurcuk açan çiçeğe benzetir. Bukar ise kız on beş yaşında evlenmezse dedikodu olacağını ve hakkında kötü söz söyleneceğini belirtir. Böyle durumlar halk arasındaki geleneğin bozulmasına sebep olur.

Bununla birlikte her iki ozanın eserlerindeki benzer konulardan biri yiğidin her yaşındaki durumunu sırasıyla söylemesidir. Bukar yüz on dört yaşını geçince vefat etmiştir. Bundan dolayı şiiirlerinde kendi hayatından örnekler çok fazla yer almaktadır. Karacaoğlan ise yüz yaşına kadar yaşamasa da insanın ömrünü tasvir eden şiiirlerinin olması yönüyle Bukar ile benzerlik göstermektedir.

Bukar Kalkamanulı:

“Cıyırma degen casınız Yirmi denen yaşınız,
Ağıp catkan bulaktay Akan pınar gibidir.
Otuz degen casınız Otuz denen yaşınız,
Carğa oynayan laktay Uçurumda oynayan oğlak gibidir.
Kırık degen casınız Kırık denen yaşınız,
Erttep koyğan kur attay Koşumlu besili at gibi.
Elüw degen casınız Elli dediğiniz yaşınız,
O da bir köşken el eken O da bir göçen halk imiş.
Alpıs degen casınız Altmış denen yaşınız,
Kaygılı-munlu kün eken Kaygılı kederli gün imiş.

*Seksen degen casınız   Seksen denen yaşınız,
Karanđı tuman tün eken   Karanlık sisli gece imiş.
Toksan degen casınız   Doksan denen yaşınızda,
Acaldan baska çok eken.   Ecelden başka yok imiş”* (Mağawin vd. 1989: 91).

Karacaoğlan:

*“Hakk’ın kandilinde gizli sır idim
Anamın beline indirdin beni
Ak mürekkep idim kızıl kan ettin
Türlü irengilere yandırdın beni*

*Anamın karnında ben neler gördüm
Yedi derya geçtim ummana daldım
Dokuz aylık yoldan sefere geldim
Bir kapısız hana indirdin beni*

*Ben de bildim şu dünyaya geldiđim
Tuzlandım da çaputlara belendim
Bir zaman da beşiklerde eğlendim
Anamın sütüne kandırdın beni*

*Beş yaşında akıl geldi başıma
On yaşında gider oldum işime
Varıp da değence on beş yaşıma
Bir kuru sevdâya yeldirdin beni*

*On beş yaşadım yirmiye yol oldu
Otuzunda çevre yanımlı göl oldu
Kırık yaşadım hayrım şerrim bell’oldu
Hayrımı şerrimi bildirdin beni*

*Ellisinde yaşım yarısın geçti
Altmışında yolum yokuşa düştü
Yetmişinde biraz tebdilim şaştı
Mertebe mertebe indirdin beni*

*Sekseninde beratçığım yazıldı
Doksanında kan damarım üzüldü
Yüz yaşında âzalarım çözüldü
Bir sabî mâsuma döndürdün beni*

*Karac’oğlan der ki yaktın yandırdın
Ecel şerbetini verdin kandırdın
Emreyledin Azrâil’i gönderdin
Hiç de doğmamışa döndürdün beni”* (Sakaoğlu 2004: 457-458).

Burada Bukar yirmi yaşından itibaren Karacaoğlan ise ana karnındaki dönemden başlayarak söylemiştir. İnsan hayatının her çağını Bukar tasvirlerle ifade ederken Karacaoğlan ise, lirik tarzda yazmaktadır. Yani, her yaştaki duygusundan, sırrından bahseder, ona bunları bağışlayan Allah’a şükreder. İkişi de şiirinin sonunda hayatın ecel ile sona ereceğini dile getirir. Aslına bakılırsa bu şiirlerde ifade edilmek istenen; hayatın kısa olduğu, onu anlamlı ve güzel bir şekilde yaşamak gerektiğidir. Elbette ozanlar bu düşünceyi dinleyicilerine şiirleriyle anlatmak istemişlerdir. İnsanların terbiyeli, toplumun iyi olması için nasihat veren Karacaoğlan ve Bukar kendi dönemine razı olmaz ve “zaman azdı” diyerek üzürlürler. Bunun sebebinin savaşların açtığı zorluklar, bilgisizlik, cahillik, söylenen nasihat dinlememek, ahlaksızlık, toplumdaki önemli işleri liyakatsiz kişilerin üstlenmesi olarak açıklarlar. Şiirlerinde hüznün, keder çok olduğu için Muhtar Awezov Bukar ve diğer cıravları “zar zaman” (zor, kötü dönem) cıravı olarak adlandırmıştır. (Awezov, 1991: 209) Karacaoğlan şöyle der:

*“Dinleyin ağalar zamâne azgın
Yiğidin başına döner bin kuzgun
Tohumu almış da tarlası bozgun
Yiğit de ne desin day’olmayınca*

*Söylerim söylerim sözümden almaz
N’ideyim cahıldı halımdan bilmez
Bu dostluğu senin boyuna sürmez
Anadan atadan soy almayınca”* (Sakaoğlu, 2004: 382-383).

Kazak cıravı Bukar Kalkamanlı ise kendi dönemi hakkında şunları söyler:
“Ay, zaman-ay, zaman-ay Vay, zaman vay, zaman vay,
Tüsti mınau tuman-ay Çöktü şu duman vay,
İstin bari küman-ay İşin hepsi şüphe vay,
Kul-kutandar cıyılıp Kul köleler toplanıp,
Kuda bolgan zaman-ay Dünür olan zaman vay.
Argımağın çoğaltıp Küheylanımı kaybedip,
Tay cügürtken zaman-ay Tay koşturan zaman vay.
Azamatın kulaptı Yiğidin düşmüş,
Curt talık bolgan zaman-ay Halk bitkin düşen zaman vay” (Mağawin vd. 1989: 84-85)”

Kendi çağdaşlarını ve sonraki nesilleri iyiliğe teşvik eden, toplumu iyi olma-ya davet eden Karacaoğlan ile Bukar Kalkamanlı birçok şiirinde halkı dürüstlüğe ve Allah’ın doğru yolunu bulmaya davet eder. Nasihat şiirlerini karşılaştırdınca farklılıkların değil benzerliklerin daha fazla olduğunu görmek mümkündür. Eski dönemlerde cıravlar ile ozanların görevlerinden biri halka nasihat vermek olduğu düşünülürse, Karacaoğlan ile Bukar kendi görevlerini yerine getirmiştir. Köprülü’ye göre, “ozanlardan sonra gelen âşıklarda bu gelenek değişime uğramıştır” (2004: 40). Yani âşik şiirlerinde nasihatten ziyade Allah ve ahiret konularını işleyen tasavvufi şiirler daha fazladır.

İbadetle İlgili Şiirlerin Değerlendirilmesi

İbadetle ilgili şiirler Karacaoğlan semâilerinde önemli bir yere sahiptir. O, her zaman Allah’a derdini anlatır, sırrını söyler. Bu İslam dininin etkisiyledir. Hayatı boyunca herhangi bir şeye ihtiyaç duyduğu zaman onu Allah’tan ister.

Yemek istediği yemeği, binmek istediği atı, sevdiği güzele kavuşmayı da Yaratıcıdan diler. Bukar'ın eserlerinde de Allah'tan dilek dileme vardır. Bu iki ozanın da din konusundaki düşüncelerinin ortak olduğunu anlaşılmaktadır. Karacaoğlan ibadetle ilgili şiirlerinde şöyle demektedir:

*“Kadir Mevla'm senden bir dileğim
Muhannat kuluna muhtaç eyleme
Cennet-i Ala'yı nasib et bana
Sırat köprüsü'nden yolum bağlama*

*Kapımıza kara deve çökünce
Fırtınası şol alemi yıkınca
Cehenneme kul seçilip çıkınca
Kadir Mevla'm o kullardan eyleme”* (Sakaoğlu 2004: 388).

Burada ozan ahirette sırat köprüsünden sağ geçmeyi, cehennem ateşinden kurtarmasını diler ve cenneti nasip etmesi için Allah'a yalvarır. Bununla birlikte bu dünyada da cimri insana muhtaç etmemesini diler. Karacaoğlan tekke edebiyatı şairi değildir. O sadece ahiretini düşünüp bu dünyadan vazgeçmemektedir. İslam dininin kaidelerine göre iki dünya için de dua eder.

*“Ömrüm uzun eyle Bâri Hudâ
Hamd ü senâ şükür etmek isterim
Çalışıp kazanıp nefis taamlar
Dişlerim var iken yemek isterim*

*Açıldı dehanım söyler zebanlar
Sana muhtaç bunca şâhlar gedâlar
Al yeşil hırkalar türlü libaslar
Böylece münâsib geymek isterim*

*Bir küheylân at ver istemem eşek
Üstü kaplan postu tek olsun öşek
Kuş tüyünden yastık yumuşak döşek
Keçeler içinde yatmak isterim”* (Sakaoğlu 2004: 501).

Bu semâilerden anlaşılacağı üzere Karacaoğlan, Allah'tan ömrünün uzun olmasını, hayatında yürük ata binip, lezzetli yemek yiyip, güzel kıyafetler giyip, güzel eşe kavuşmayı diler. Bununla birlikte hayatında Allah'a şükür edeceğini de bildirir. İhtiyaç duyduğunu isteyip yalvarma, dilek dileme motifi Bukar'ın şiirlerinde de sıkça yer alır. Bukar'ın “On bir dilek” adlı tolgavı buna örnek olarak gösterilebilir:

<i>“Birinçi tilek tileniz</i>	<i>Birinci dilek dileyiniz,</i>
<i>Bir Allağa cazbaska</i>	<i>Allah'ın yolundan sapmamaya.</i>
<i>Ekinşi tilek tileniz</i>	<i>İkinci dilek dileyiniz,</i>
<i>Er şugul pasık zalımın</i>	<i>Cahil, ahmak zalimin,</i>
<i>Sözine erip azbaska</i>	<i>Sözüne erip sapıtmamaya.</i>
<i>Üçinşi tilek tileniz</i>	<i>Üçüncü dilek dileyiniz,</i>
<i>Üşkülsiz köylek kimeske</i>	<i>Yamasız gömlek giymemeye.</i>

Törtünçü tilek tileniz	Dördüncü dilek dileyiniz,
Törde tösek tartıp catpaska	Baş köşe döşekte hasta yatmamaya.
Besinçü tilek tileniz	Beşinci dilek dileyiniz,
Bes uakıtta bes namaz	Beş vakitte beş namaz,
Bireui kaza kalmaska	Birini kaza kılmamaya.
Altınçü tilek tileniz	Altıncü dilek dileyiniz,
Alpıs bastı ak orda	Altmış başlı ak orda,
Ardaktağan ayaulın	Ululadığım değerlin,
Küninde bireuge	Günlerden bir gün birine,
Teginnen-tegin olca bolmaska	Bedava ganimet olmamaya.
Cetinçü tilek tileniz	Yedinci dilek dileyiniz,
Celkildegen tu kelip	Dalgalanan bayrak gelip,
Cer kayıskan kol kelip	Çok sayıda asker gelip,
Sonan sasıp turmaska	Ona şaşırıp durmamaya.
Segizinçü tilek tileniz	Sekizinci dilek dileyiniz,
Segiz kıyır şar tarap	Dünyanın sekiz köşesi,
Cer tuldanıp turmaska	Dünya perişan olmamaya.
Toğızınçü tilek tileniz	Dokuzuncu dilek dileyiniz,
Töreniz tahtan taymaska	Asilzadeniz tahttan düşmemeye
Toksandağı kart baban	Doksandaki ihtiyar baban,
Topka cayau barmaska	Kalabalığa yaya varmamaya.
Onınçü tilek tileniz	Onuncu dilek dileyiniz,
On ay seni kötergen	On ay seni taşıyan,
Omırtkası üzilgen	Omurgası kopan,
Ayazdı küni aynalğan	Ayazlı günde okşayan,
Buluttı küni tolğanğan	Bulutlu günde merak eden,
Tar kursağın kenitken	Dar karnını genişleten,
Tas emşegin cibitken	Taş gibi memesini eriten,
Anan bir anırap kalmaska	Ananı kaybetmemeye.
On birinçü tilek tileniz	On birinci dilek dileyiniz,
On parmağı kınalı	On parmağı kınalı,
Omırauı cuparlı	Göğsü ıtırılı,
Yisi cupar ankığan	Kokusu misk gibi yayılan,
Dausı kuday sankığan	Sesi su gibi akan,
Nazımenen küydiren	Nazıyla yakan,
Kulkımenen süydiren	Güzel karakteriyle sevdiren,
Ardaktap cürgen bikeşin	Değer verdiği hanımın,
Cılay da cesir kalmaska	Ağlayıp dul kalmamaya” (Mağawin vd.

1989: 82-83).

Bukar şiirinde Allah’ın karşısında günahlı olmamayı, hilekârlara aldanmamayı, sağ ve hayatta olmayı ve beş vakit namazı kazasız kılmayı diler. Sonra halkının düşmanlardan uzak ve huzur içinde olmasını, ülkede isyan olmamasını ve hanın tahttan düşmemesini, anne babasının, ailesinin sağ olmasını diler. Karacaoğlan ile Bukar’ın şiirlerinde ibadet konusunda benzerliğin olması ikisinin de İslam dininin kaidelerini iyi bilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Akın ile İlgili Şiirlerinin Değerlendirmesi

Gerek Karacaoğlan gerekse Bukar, savaşların yoğun bir şekilde yapıldığı bir dönemde yaşamışlardır. Bundan dolayı onların eserlerinde akın ve kahramanlık konulu şiirlere de rastlamak mümkündür. Bu türdeki şiirler, Bukar'ın şiirlerinde tolgav, Karacaoğlan'ın şiirlerinde ise koçaklama olarak adlandırılmaktadır (Oğuz 2015: 266). Her ikisi de şiirlerinde kendi ülkelerinin ordularına yer vermişlerdir. Kahramanları över, onları cesaretlendirir ve düşmanlarını küçük düşürürler. Ayrıca ordunun başında bulunan komutanları ve padişahları da överler. Kahramanlık konulu şiirler mukayeseli incelendiğinde her iki şairin şiirlerinde önemli bir farklılığın olduğu dikkat çekmektedir. Bukar, Kazak ordusunun savaş meydanındaki kahramanlığını anlatan şiirlerini savaştan sonra söylerken, Karacaoğlan ise orduyu şevke getirmek için kahramanları ve komutanları överek şiirleri savaştan önce söylemektedir. Karacaoğlan düşmanın padişahını yerer ve gözdağı verir.

“Sana derim sana ey Acem şâhı
Üstüne Mağrib'den asker geliyor
Tahtını yıkıp da mülkün almaya
Sultan Murad kalkmış kendi geliyor

Otuz bindir hanı meydan diyenler
Seksen bin(i) sarı postal geyenler
Doksan bini dahi serden geçenler
Sultan Murad kalkmış kendi geliyor” (Sakaoğlu 2004: 617).

Cahit Öztelli'ye göre, burada “Dördüncü Murat'ın (1622-1639) ilki Tebriz'in, ikincisi Bağdad'ın alınması zaferi ile sonuçlanan Osmanlı – İran savaşlarını anlatır” (Öztelli XVIII). Karacaoğlan'ın sefer konulu ikinci koçaklaması savaştan önce Avrupa imparatoruna gözdağı vermek için söylenmiştir:

“Hazır ol vaktına Nemse kralı
Yer götürmez asker ile geliyor
Patriklerin inmiş tahttan diyorlar
Bir halife kalkmış o da geliyor

Yetmiş bin var siyah postal geyecek
Seksen bin var Allah Allah diyecek
Doksan bin var tatlı cana kıyacak
Yüz bini de Tatar Han'dan geliyor” (Sakaoğlu 2004: 616).

Mustafa Necati bu koçaklamayla ilgili şunları söylemektedir: “Bir destanın da geçen “Nemse Kralı” ve “Ahmet Paşa” adlarından, buradaki olayın Avusturya Seferi (1663-1664), Ahmet Paşa'nın da Köprülü Fazıl Ahmet Paşa olduğu, dolayısıyla şairimizin 17. yüzyılda yaşadığı sonucuna varılıyor” (Karaer, 24). Örnek olarak verilen koçaklamalara bakıldığında Karacaoğlan “*otuz bindir hanı meydan diyenler, seksen bin(i) sarı postal geyenler, doksan bini dahi serden geçenler, altmış bin de Urumeli delisi, yetmiş bin mızraklı*” diyerek Osmanlı ordusunun her bir bölüğünü ayrı ayrı tasvir etmektedir. Onların hiçbir düşmandan korkma-

dığını ve kahramanlığını anlatmaktadır. Ayrıca ordunun başında bulunan Sultan Murad ile veziri Genç Ali Paşa ve Ahmet Paşa'yı da över. Bukar şiirlerinde Kazaklar ile Kalmaklar arasındaki savaşlar anlatılır. Kazak ordusunun kazandığı zaferler, askerlerin kahramanlığı, ganimeti bölüşmeleri ve bu konudaki Abılay Han'ın adaleti konunun temelini oluşturur. Karacaoğlan ordunun her bir bölüğünden bahsederken Bukar ise bölüğün başındaki komutanları tek tek sayar.

“Kaldanmenen urısıp	Galdan ile vuruşup,
Ceti kündey sürisip	Yedi gün kadar boğuşup,
Sondağı coldas adamdar:	O zaman yoldaş olanlar,
Karakerey Kabanbay,	Karakerey Kabanbay,
Kanjiğalı Bögenbay,	Kanjiğalı Bögenbay,
Şakşakulı Janibek,	Şakşakulı Janibek,
Sirgeli kara Tilewke,	Sirgeli kara Tilewke,
Karakalpak Kulaşbek,	Karakalpak Kulaşbek,
Tigeden çıkkın Esterbek,	Tigeden çıkan Esterbek,
Şapıraştı Nawrızbay,	Şapıraştı Nawrızbay,
Kudamendi Jibekbay yanında,	Kudamendi Jibekbay yanında,
Bak, dauleti basında	Baht, devleti başında,
Sekerbay ile Şüybekbay,	Sekerbay ile Şüybekbay,
Tansık koja, Mamıt var,	Tansık koja, Mamıt var,
Kaskarawulı Moldabay,	Kaskarawulı Moldabay,
Katardan caksı kaldırmay	Yanlarından iyiyi bırakmadan,
Aynakul Bati içinde,	Aynakul Bati içinde,
Önkey batır cıynalıp	Bütün kahramanlar toplanp,
Abılay saldı carlıktı	Abılay verdi yarlığı” (Mağawin vd. 1989:

97-98).

Bukar ile Karacaoğlan kendi dönemlerinde orduyu canlandıran ve savaşa hazırlayan yani şiirleriyle motive eden kişilerdir. Onlar, ozanlık yeteneklerini sadece barış ve huzur içinde yaşadıklarında değil aynı zamanda savaş dönemlerinde de iyi kullanmışlardır. Halkı bütünleştirme, orduyu tek bayrak altında toplama ve birliği sağlama konusunda da ozanlar önemli bir yere sahip olmuşlardır. Eski Türklerde ozanlara görev verilmesi 17-18. yüzyılda Bukar ve Karacaoğlan'la da devam etmiştir.

Kadın Konulu Şiirlerinin Değerlendirilmesi

Karacaoğlan şiirlerinde en çok yer alan konulardan biri aşk veya kadın konusudur. “Halk arasından derlenen hikâyelere göre o gençliğinde Elif adında bir kız sevmiş ama onunla evlenememiştir” (Sakaoğlu 2004: 843-846). Birçok şiirinde Elif ismi geçer. Bundan başka da aşk şiirleri çoktur. Karacaoğlan âşık olduğu kızın güzelliğini, hareketlerini ve karakterini tasvir eder, ona karşı hissettiği duyguyu açık bir şekilde ifade eder. Aşağıda şiirlerinden verilen örnekler bu durumu ispatlamaktadır:

“Sabahleyin tan yüzüne
Sürmeler çekmiş gözüne
İk'elin almış yüzüne
Güller nazlanı nazlanı” (Sakaoğlu 2004: 426).

“Parmağında hatem yüzük
Kolında altun bilezik
Boynun eğmiş kıza yazık
Telleri ceren o kızın” (Sakaoğlu 2004: 541).

“Hanı görünmez elleri
Çok şirin söyler dilleri
Baktım koynunda gülleri
Açılmamış taze gelin” (Sakaoğlu 2004: 545).

“Ala gözlerini sevdiğim dilber
Şirin kelâmına yürek doyar mı
Ben bir divâneyim bir şey bilmezim
Güzel olmayanı gönül sever mi” (Sakaoğlu 2004: 452).

Kızın gözüne sürdüğü sürmesi, parmağına taktığı yüzüğü, bileğine taktığı bileziği, güzelliği ve şirin sözü Karacaoğlan'ın bu mısraları yazmasına sebep olmuştur. Şiirlerinde özellikle “Ala gözlü kıza” âşık olduğu sıkça söylenir. Bazen âşık olduğu kıza kavuşması için Allah'a yalvarır. Karacaoğlan'da tesadüf edilen bunun gibi duygusal aşk şiirlerine Bukar'da rastlanılmamaktadır. Bukar'ın yukarıda zikredilen “On Bir Dilek” adlı şiirinde kadını tasvir ederken duygusallık ve aşk söz konusu değildir, aksine kadını korumak ve yardımcı olmak gerektiğinden bahsedilmektedir.

Buradaki “dilek dile” ifadesi arzu etmek değil dua etmek anlamında kullanılmıştır. Kendin ölüp, on parmağı kınalı, kokusu misk gibi, sesi ince, davranışı hoş eşinin dul kalmamasını dileyerek Allah'a dua et demektedir. Görüldüğü üzere Bukar'ın kadın konulu şiirlerinde âşık olma duygusu ön planda değildir. Ömürlük eşin nasıl seçilmesi gerektiği ön plandadır. Bukar, aşağıdaki şiirinde çağdaşlarına ömürlük eşlerini doğru seçmelerini tavsiye eder:

“Cal kuyruğı kab dep,	Yelesi kuyruğu kaba (kalın, gür) diye,
Cabıdan aygır salmanız!	Kötü atı sürüye beygir yapmayınız!
Kalın malı arzan dep,	Başlık parası az diye,
Caman katın almanız!	Kötü kadın almayınız!
Cabıdan aygır salsanız,	Kötü atı sürüye beygir yaparsanız,
Cauğa minet at tumas.	Savaşta binecek at doğmaz.
Caman katın alsanız,	Kötü kadın alırsanız,
Topka kirer ul tumas.	Kalabalığa katılacak oğul doğmaz.
Caman katın alğanın –	Kötü kadın alman –
Törkinine bere almay,	Akrabana (yardım) veremeyerek,
Töseğine cata almay,	Döşegine yatamayarak,
Ten kurbısı kelgende,	Arkadaşı geldiğinde,
Ondı cauap kata almay,	Düzgün cevap veremeyerek
Calğanda kor bolğanın.	Zavallı durumuna düşmendir” (Mağawin vd.

1989: 90).

Cırav ömürlük eş seçmeyi o dönemdeki Kazak halkının hayatıyla karşılaştırarak anlatmaktadır. Savaş döneminde düşmanla mücadele etmek için iyi bir at

ile halkı yönetecek, yönlendirecek kahraman oğlun olması önemlidir. Bu yüzden terbiyeli, soylu yerden kız al diye tavsiye eder. Bukar, sadece gençlere değil Abılay Han'a da nasıl bir kadınla evlenmek gerektiğini söyler:

“Ay, Abılay, Abılay, Kadın alma karadan soylu bir sülaleden olmayan)	Hey, Abılay, Abılay, Kadın alma karadan (kara-halktan biri, Kara doğmaz soyludan. Kadın alsan karadan Önünden çocuk eksilmez, Ardından söz (iftira) eksilmez. Kadın alma töreden (töre-Cengiz nesli, kadılık yapma ve halkı yönetme, sultan, han olma hakkı olan kişi)
Kara tumas saradan. Kadın alsan karadan Aldı ketpes baladan Artı ketpes caladan. Kadın alma töreden, kadılık yapma ve halkı yönetme, sultan, han olma hakkı olan kişi)	Erkeği bolar cau candı Urğası er candı. Töre berer ul tusa, Auzı ketpes paradan. Kalmaktan alsan mahi bir zayıp, Süvegindi çoğaltpas. Otının bolsın cantaktan, Kadının bolsın Kalmaktan.
Erkeği bolar cau candı Urğası er candı. Töre berer ul tusa, Auzı ketpes paradan. Kalmaktan alsan mahi bir zayıp, Süvegindi çoğaltpas. Otının bolsın cantaktan, Kadının bolsın Kalmaktan.	Erkeği düşmana düşkündür, Kadını erkeğe düşkündür. Kadılık yapacak oğul doğarsa, Hep rüşvet yer. Kalmaktan alırsan bir eş, Soyunu kurutmaz. Odunun olsun deve dikeninden, Kadının olsun Kalmaktan” (Mağawin vd. 1989: 100-101).

Bukar, Abılay Han'a halk arasından da kendi soyundan da kız almamasını, kalmaktan kız almasını söylemektedir. Bunun sebebini de şiirinde şöyle anlatmaktadır: “Halk arasından sıradan bir kız alırsan dedikodu ve iftira çoğalır. Cengiz soyundan olan töreden kız alırsan oğlun rüşvetçi olur”. Eskiden birçok halkın geleneğinde savaşta yendiği milletten kız alma âdeti olmuştur. Bukar Abılay'a bu âdeti hatırlatmaktadır. Aslında Karacaoğlan'ın da Bukar cıravın da şiirlerinde kadın konusunun işlendiğini görülmektedir. Onların şiirleri kadını tasvir etmek bakımından birbirine benzemektedir. Ama aşk, sevgi ve eş seçme açısından birtakım farklılıklar görülmektedir. Karacaoğlan şiirlerinde daha çok aşk ve sevgiden, Bukar'da ise eş seçmeden bahsedilmektedir.

Sonuç

Oğuz boyları Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettikten sonra, yani Osmanlı dönemlerinde yerleşik hayata geçmiştir. İslam'ın bayraktarı olan Oğuz Türkleri son dönemde Avrupa medeniyeti ile sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Bu gelişmeler ozanlık geleneğinde de birtakım değişimleri beraberinde getirmiştir. Böylece onların eserleri de yeni bir şekil almıştır. Kazak bozkırlarında ise cıravlık geleneği değişmeden devam etmiştir. Bukar ile Karacaoğlan'ın makalede karşılaştırılan nasihat konulu şiirlerinde birtakım benzerlikler vardır. Onlar yaşadıkları dönemde Orta Asya ve Anadolu'da cıravlık/ozanlık geleneğinin bir özelliği olan halka nasihat verme görevlerini de yerine getirmişlerdir. Dinî konularda da Sünnî görüşün olduğu, tasavvuf anlayışının etkisinin olmadığı görülmektedir. Karacaoğlan'ın akın, savaşla ilgili şiirlerinin daha az olması ozanların Osmanlı'da saraydan uzak olduğunu gösterir. Bunun aksine Bukar'ın orduyu şiirleriyle cesaretlendirerek savaşlara katılması ve Han'ın danışmanı olması cıravlık geleneğinin değiş-

mediğini, eskisi gibi korunduğunu gösterir. Aşk ve kadın konusundaki şiirlerinin Karacaoğlan'da daha çok yer alması Anadolu halkının Avrupa ile ilişkilerinin artmasından dolayı olabilir. Kazak bozkırlarındaki Cungarlarla olan savaşlar halkın bir araya gelmesini engellemiş, erkeklerin kadınlara karşı aşk duygularından ziyade onları koruma düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Makalede Bukar ile Karacaoğlan'ın şiirlerinde geniş yer alan dört konu üzerinde karşılaştırılma yapılmıştır. Diğer konular da araştırmacılar tarafından karşılaştırılmalı olarak incelenebilir.

NOTLAR

- 1 Kazak sahasındaki akın, Anadolu'da ozanlardan sonra gelen âşıklar gibi cıravlardan sonra gelen saz çalıp doğaçlama söyleyen ve atışmaya katılan söz şairidir. Bunu Metin Ergun "Akınları diğer tiplerden ayıran en büyük özellik, aytusa düşmeleridir. Anadolu-Türk âşık tarzı şiir geleneğinde atışma adı verilen aytista iki akın karşılıklı söz yarıştırmalar; birbirileriyle yarışmalar" diye ifade etmiştir (Ergun 2002: 103).

KAYNAKLAR

- Ahmet, Özdemir. *Dört Yüzcüncü Yılında Karacaoğlan*. İstanbul: 2006.
- Ahmetov, Zaki. **Çanbaev**, Turduğul. Adebeyettanu. *Terminder sözdigi*. Almatı. Ana tili, 1998.
- Arıkan, Metin. *Başlangıçtan 20. Yüzyıla Kazak Jırav ve Akınları*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2014.
- _____. *"Kazak Sözlü Geleneği"*. *Türk Dünyası Âşık Edebiyatı*. (Yıldız, Naciye Ata vd.) (ed.) Ankara: Gazi Kitabevi, 2016.
- Artun, Erman. **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**. Adana: Karahan Kitabevi, 2011.
- Awezov, Muhtar. *Adebiyet tarihi: Zhogari oku oryndarynyñ studentterine arналған*. Almaty. Ana tili, 1991.
- Baytursınuh, Ahmet. *Bes tomдық şıғармалар cынағы*. 1-tom. Almatı. Alaş, 2003.
- Ekici, Metin. *Halk Bilgisi (Folklor). Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2015.
- Ercilasun, Ahmet-Bican-Akkoyunlu, Ziyat. *Kâşgarlı Manmud Divânı Lugâti't-Türk (Giriş-Metşn-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK yayınları, 2014.
- Ergun, Metin. *Kopuz Sarını / Kazak Âşık Tarzı Şiir Geleneği: Akın ve Cıravlar*. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Fuat, Memet. *Karacaoğlan*. Doğan Kardeş Kitaplığı. İstanbul. 2002.
- Karaer, Mustafa Necati. *Kazacaoğlan / Hayatı-Sanatı-Şiirleri*.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: **Sütun yayınları, 2011**.
- Köprülü, M. Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: 1999.
- Kınacı, Cemile. "Ot Avızdı", "Orak Tildi" Kazak Akımı Süyünbay Aranulu ve Anadolu'daki "Haşin Ruhlu", "Sert Dilli" Çağdaş Seyrani Üzerine Bir Karşılaştırma, *Kardeş Kalemler*, Yıl 9, Sayı 103, Temmuz 2015, s.63-70.
- _____. Farklı Coğrafyalardan Yükselen İki Ses: Kazak Akımı Jambıl İle Anadolu Ozanı Pir Sultan Abdal, *Kardeş Kalemler*, Yıl 10, Sayı 115, Temmuz 2016, s.38-46.
- Magawin, Muhtar. *Ėasırлар beğeri: Ađebi zertteuler*. Almatı. Cazuşı, 1991.
- Magawin, Muhtar, Baydildaev, Mardan. *Bes gasır cırlaydı*. 1.cilt. Almatı. Cazuşı, 1989.
- Oğuz, Öcal. Karacaoğlan: Anlatıcılar ve Biyografiler. *Millî Folklor*, Sayı: 93 (Bahar 2012) sf. 53-61.
- Öztelli, Cahit. *Karacaoğlan*. Bütün şiirleri. Beşinci baskı. Milliyet yayınları, 1974.
- Sakaoğlu, Saim. *Karacaoğlan*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.